

Dr. Muharrem Dezhgiu

OPERACIONI GJERMAN NË MALËSINË E GJAKOVËS

Në dimrin e viteve 1943-1944 pushtuesit gjermanë në Shqipëri organizuan një sërë operacionesh në të gjithë vendin me synimin për të shkatërruar Lëvizjen Nacionalçlirimtare në tërësi dhe Ushtrinë Nacionalçlirimtare në veçanti. Në këtë kuadër bën pjesë edhe organizimi e zhvillimi i operacionit "Pik" në Malësinë e Gjakovës në gjysmën e dytë të muajit shkurt 1944.

Ekzistenca e një baze të Luftës Nacionalçlirimtare në krahinën e Malësisë së Gjakovës, përfshinte një hinterland midis Gjakovës, Prizrenit, Kukësit dhe lumit Drin në perëndim, që ishte një faktor nxitës për luftën jo vetëm në gjithë Shqipërinë e Veriut, por edhe në Kosovë. Është kuptimplotë fakti që Konferenca e Bujanit gjeti strehë të sigurtë në këtë zonë për të zhvilluar punimet e veta në kapërcyell të viteve 1943-1944. Edhe organet drejtuese politike e ushtarake që organizonin e drejtonin luftën në Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit në këtë zonë kishin bazat e tyre të sigurta dhe mbështetjen e popullsisë vendase.

Komanda e trupave gjermane në Shqipëri në raportin mbi veprimtarinë e saj gjatë muajit dhjetor 1943, shprehte shqetësimin për ekzistencën e Lëvizjes Nacionalçlirimtare në

këtë zonë. “Në veri të Shqipërisë së vjetër, në perëndim të Gjakovës - vinte në dukje ajo -, u formua një qendër e re bandash (çetash – M.D) dhe propaganda komuniste”¹. Në të njëjtin raport konstatohet se për hedhjen e armëve, municionit dhe gjërave ushqimore “si zonë e re për hedhje doli në shesh krahina rreth Degës (26 në JP të Gjakovës)”².

Forcat gjermane kishin konstatuar edhe përqendrimin e pjesëmarrësve të Konferencës së Bujanit. “Në zonën në perëndim të Gjakovës – vinin në dukje ata – është një grup i fortë komunist me Fadil Hoxhën në krye me Shtab në Degë...”. “Si duket, - hetonin ata – ekziston qëllimi që këtë zonë ta zgjerojnë në një qendër komuniste, për të mujtë në këtë mënyrë të fitojnë një ndikim edhe më të fortë mbi zonën e Shqipërisë së Veriut”. Në raportin e sipërpërmendur gjermanët bëjnë fjalë për qëndrimin e vendosur antigjerman të Muharrem Bajraktarit në juglindje të Kukësit”³.

Vëmendje të veçantë komanda gjermane i kushtonte propagandës intensive në radhët e popullsisë duke e vlerësuar si një armë të fuqishme në realizimin e objektivave të tyre. Sipas vlerësimit të saj “edhe nga ana komuniste që shumë e dendur veprimtaria e propagandës”⁴.

¹ Arkivi i Institutit të Historisë (AIH)J-40 Korpusi XXI malor T 314-662 Ditare lufte, raporte të Shtabit mbi gjendjen në Shqipëri, fq. 169.

² Po aty, fq. 174.

³ Po aty, fq. 175

⁴ Po aty, fq. 181.

Situata në Malësinë e Gjakovës kishte ngjallur shqetësim edhe në qeverinë kuislinge, e cila shtronte detyrën për marrjen e masave radikale për të mos u keqësuar më tepër⁵.

Më 8 janar 1944 Komanda e Përgjithshme e Korpusit XXI i ngarkon detyrën Divizionit 297 të këmbësisë që “me anë të zbulimit të krijojë një pasqyrë mbi situatën në hapësirën veriore të Shqipërisë (në veri të rrugës Shkodër-Kukës) dhe t’i paraqesë Komandës së Përgjithshme propozime për një aksion në këtë krahinë”⁶.

U deshën dy javë për të bërë zbulimet e nevojshme në zbatim të detyrës së vënë. Më 22 janar 1944 i komunikohet Komandës së Përgjithshme të Korpusit XXI për gjithçka që ishte arritur e zbuluar. “Në rajonin perëndim Gjakova siç duket po grumbullohen nën influencën e agentëve anglezë grupe komuniste. Me sa dihet deri tani qendra e kësaj lëvizjeje të organizuar gjendet në rajonin Tropojë-Krasniqe-Dega (30 P deri 27 JP të Gjakovës) dhe Ujmishti (18 J Kukës).

Forca e përgjithshme e grupeve të bandave të grumbulluara nën udhëheqjen e Fadil Hoxhës dhe të Muharrem Bajraktarit nuk duhet t’i kalojë të 800 ushtarët...

Çetat (M.D) kryesore bashkohen prej banorëve të rajonit dhe nga bandat e ardhura prej Gjakovës e Shkodrës. Sipas lajmeve të vërtetuara mirë, udhëheqësit e çetave kryesore janë vendas (12 udhëheqës të çetave duhet të kenë ardhur me pak njerëz nga Shkodra), 75% e popullatës punon së bashku me komunistët. Disiplina e bandave duhet të jetë e fortë. Transporti për furnizim duhet të jetë i rregullt. Armatosja e tyre përbëhet nga pushkë dhe armë automatike. Ato plotësohen vazhdimisht

⁵ AQSH, D. 177, Shkresa 10, 7.2.1944.

⁶ AIH J-40 Korpusi XXI Malor T.314- 662 Ditare lufte..., fq. 186.

nëpërmjet hedhjes nga aeroplanët anglezë... Dy radiostacione janë vërtetuar se janë në Degë. Veprimtaria e deritanishme kufizohet për ndërtimin e organizatave të tyre dhe shtimin e mëtejme të radhëve të anëtarëve nga ndërmarrjet e afërta të minierave. Si qendra komuniste deri tani dalin: 1) Rajoni rreth Degës; 2) Rajoni rreth Tropojës; 3) Rajoni rreth Krasniqes (luggina e Valbonës).

1) Në rajonin Dega mendohet se janë gjithsej 400 komunistë, udhëheqësi i të cilëve mendohet se është Adem Hoxha nga Dega. Tri çeta më të mëdha komuniste u panë në lëvizje në këtë rajon më datë 13. janar 1944, e para nga Shkodra, e dyta "Bajram Curri" nën udhëheqjen e Mehmet Bajraktarit dhe e vëllezërve Veli e Maxhun Nimani, si dhe çeta e tretë nga rajoni i Krasniqit... Prania e 5-6 oficerëve të hedhur me avion me bazë në shtëpinë e Adem Hoxhës në Degë është vërtetuar disa herë...

2) Në rajonin Tropoja qëndron udhëheqësi i çetave Ramë Muja me një çetë e cila ka një efektiv me rreth 300 ushtarë...

3) Një tjetër çetë komuniste mendohet se qëndron në rajonin e Krasniqit. Përforcimin kjo çetë e merr nga Shkodra. Si komandant i çetës është emëruar Gjovalin Luka. Në Kolgecaj (28 në perëndim të Gjakovës) ndodhen 250 komunistë nën udhëheqjen e tij... Depoja e armëve dhe e municionit duhet të jetë në Kolgecaj.

4) Muharrem Bajraktari qëndron në rajonin në juglindje dhe në jug të Kukësit. Efektivi i çetës së tij është midis 300 dhe 500 ushtarë. Ai kufizohet dora-dorës me organizimin e çetës së tij dhe së bashku me 22 udhëheqës të çetave të tjera dëshiron të

organizojë një fuqi të armatosur të mirë... Është vërtetuar shumë herë lidhja me çetën në rajonin Dega”⁷.

Mbas marrjes së këtij informacioni të hollësishëm për gjendjen në Malësinë e Gjakovës, brenda po asaj dite, në 22 janar, Divizioni 297 i Këmbësisë “ngarkohet me përgatitjen e një operacioni për shpartallimin e këtyre forcave armike. Si afat do të jetë gjysma e parë e muajit shkurt. Bazat e rëndësishme të armikut (të forcave partizane M.D) në mënyrën më të kujdesshme dhe në koordinim të ngushtë me trupat e kundërzbulimit Matl, hausding dhe Hans duhet të okupohen. Së pari, duhet shmangur çdo shkelje e trupave gjermane në rajonin e përmendur, në mënyrë që të mos shqetësohen çetat nga kjo gjendje e deritanishme e shkujdesur dhe për të patur mundësi për t’i kapur në një goditje të papandehur”⁸.

Më 5 shkurt 1944 Komanda e Korpusit XXI miraton propozimin e Divizionit 297 të Këmbësisë “mbi një aksion (me emër të maskuar PIK) kundër forcave komuniste të fuqishme që shfaqen gjithnjë e më tepër në Veri të Gjakovës dhe që kërcënojnë rrugën e rëndësishme veriore të transportit”. Nga ana tjetër Komanda e Përgjithshme porosiste që ky operacion nuk mund të ndërmerrej vetëm me forca nacionaliste “por është e nevojshme që të futin atje edhe forca gjermane”⁹. Lidhur me zbatimin e operacionit Pik Komanda e Përgjithshme njoftonte dhe korparmata 2 tankiste KA2 Tankeve) për ta mbështetur me mjetet e veta¹⁰.

⁷ *Po aty, komunikim për komandën e Përgjithshme XXI malore I^a Nr. 1229/44 sekret dt. 22.1.1944, fq. 323-324.*

⁸ *Po aty, fq. 322.*

⁹ *Po aty, fq. 200.*

¹⁰ *Po aty, fq. 201.*

Sipas planit të operacionit tre grupe luftimi gjermane do të niseshin nga Gjakova në dy drejtime, nga Fushë-Arrëza në Qafën e Malit dhe nga Kukësi në drejtim të luginës së Drinit drejt Tropojës.

Më 11 shkurt 1944 udhëzohet që të shtyhet nisja për aksionin “Pik” për 24 orë “meqenëse bora e madhe në malësi e pengon transportin e trupave të luftimit që të shkojnë në pozicionet e tyre të gadishmërisë”¹¹.

Me 11 shkurt njoftohet se “përfunduan përgatitjet (gatishmëria) për aksionin Pik”¹². Një ditë më pas aksioni Pik është nisur për veprime duke përballuar kondita të vështira atmosferike dhe rrugore dhe pa rënë në kontakt me armikun.... Sipas ditarit të Komandës së Përgjithshme “Në aksionin Pik as më datë 14.II. nuk shënohet ndonjë kontakt me armikun. Asnjë ngjarje të veçantë”¹³. Vetëm më datë 15.II.1944 forcat partizane për të siguruar qendrën e vet të strehimit bien në luftime me forcat gjermane¹⁴. Gjatë luftimeve forcat partizane thyhen me humbje dhe largohen në drejtim të J-L. Në këto luftime midis 11 të rënëve ishin edhe Jaho Sali Mani e Fahri Ramadani, përkatësisht komandanti i batalionit “Rinia” dhe intendant i aradhës “Bajram Curri - Perlat Rexhepi”. Edhe për dy ditë të tjera u zhvilluan luftime kundër forcave partizane, të cilat ishin vënë në gjendje kritike. Kolonat gjermane që tashmë ishin afruar nga shumë drejtime po i mbyllnin forcat partizane në rrethim të plotë. Në këto rrethana forcat partizane vendosën të shkëpusnin kontaktin me armikun dhe duke shfrytëzuar kushtet

¹¹ *Po aty, fq. 202.*

¹² *Po aty, fq. 203.*

¹³ *Po aty, fq. 204.*

¹⁴ *Po aty, fq. 204.*

e errësirës së natës mundën të dilnin nga rrethimi. Pa gdhirë 16 shkurti, një pjesë e partizanëve u vendos në Gash të Tropojës, një njësit i vogël rrëzë alpeve të Krasniqes, kurse një pjesë kaloi me shtabin e Kosmetit në zonën e Nikaj-Mërturit.

Ndërsa në ditarin e Komandës Gjermane për datat 19 e 20 shkurt shkruhet se “Në aksionin Pik nuk shënohet asnjë kontakt me armikun ...s’ka veprime luftimi”¹⁵.

Duke u nisur nga këto të dhëna dokumentare kemi rastin të vëmë në dukje se ky operacion u zhvillua brenda 3 ditëve nga 15-18 shkurt e jo siç është shkruar në tekstin e historisë së luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare (vëll.3) 13-20 shkurt.

Nazistët gjermanë ushtruan presion e dhunë mbi popullsinë vendase për ta larguar atë nga lufta. Forcat partizane që i shpëtuan asgjësimit u larguan nga zona e Tropojës në drejtim të fshatrave të Gjakovës, të Hasit e të Lumës, për t’u rikthyer në pranverë të vitit 1944.

Në repartin e Komandës së Përgjithshme të Korpusit XXI mbi gjendjen në Shqipërinë e Veriut më 16 shkurt 1944 theksohej se “Operacioni, Pik që po vazhdon nën drejtimin e Divizionit 297 gjuajtës premtan një goditje të suksesshme kundër çetave”. Dhe më tej konfirmohet se “Operacionet e kryera në muajt e dimrit, të cilat përfshijnë një territor të madh, me operacionin, Pik marrin fund”¹⁶. Në dokumentet gjermane vihet në dukje se forcat nacionaliste “janë treguar të gatshme vullnetarisht të marrin pjesë në operacionet gjermane, por nuk janë në gjendje të ruajnë sukseset e arritura dhe të mund të qetësojnë një rajon të fituar”¹⁷.

¹⁵ *Po aty*, fq. 206.

¹⁶ *Po aty*. Mbi zhvillimin e operacionit “Pik”..., fq. 351.

¹⁷ *Po aty*.

Nga analiza e organizimit dhe e zhvillimit të këtij operacioni nga pushtuesit gjermanë në Malësinë e Gjakovës mund të përfundohet:

- Raporti i forcave pjesëmarrëse në luftime ishte tepër i pabarabartë dhe disa herë në favor të pushtuesit. Serioziteti dhe vëmendja që i kushtoi armiku pushtues këtij operacioni tregonte se qëndresa dhe lufta antifashiste ishte e pranishme në të gjithë territorin e vendit tonë, për pasojë edhe në Tropojë, ku pushtuesi më parë e konsideronte si një zonë të qetë dhe pa probleme.

- Fshatarësia e Malësisë së Gjakovës, me tradita luftarake kundër pushtuesve të huaj, u hodh në luftë kundër nazistëve gjermanë pasi u bind për demagogjinë e propagandës hitleriane lidhur me qëndrimin e saj ndaj “Shqipërisë së pavarur”.

- Bashkëpunimi i më se 75% të popullësisë me forcat nacionalçlirimtare, të cilat armiku në dokumente i cilëson si çeta komuniste, flet për faktin se organizatorë dhe drejtues të luftës kundër pushtuesit ishin jo vetëm komunistët, por edhe figura të tjera atdhetare që nuk janë përmendur më parë nga historiografia jonë, e që përbëjnë një objekt pune për të ardhmen.